

5. Õigus tervisele Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas

Eesti kui Euroopa Nõukogu liige ning EIÕK-ga liitunud riik kohustub täitma EIÕK-s ettenähtud kohustusi ja vajadusel andma aru Euroopa Inimõiguste Kohtus. EIÕK ei sätesta sõnaselgelt õigust tervisele või õigust saada tervishoiuteenuseid.[1](#)

Vaatamata konkreetse sätte puudumisele on Euroopa Inimõiguste Kohus oma praktikas õigust tervisele käsitlenud viie EÕIK õiguse ja sätte all: õigust elule sätestav artikkel 2, piinamise keeldu sätestav artikkel 3, õigust isikuvabadusele sätestav artikkel 5, õigust era- ja perekonnaelule sätestav artikkel 8 ning diskrimineerimise keeldu sätestav artikkel 14. Euroopa Inimõiguste Kohus ei tegutse õigust mõistes kitsalt ainult konventsiooni teksti ja varasema kohtupraktika alusel, vaid arvestab tervisevaldkonnas ka Euroopa Nõukogu ministrite komitee soovitusi[2](#), Oviedo konventsiooni[3](#), Euroopa Nõukogu konventsiooni nr 108[4](#) ja Euroopa sotsiaalharta[5](#) tõlgenduspraktikat. Selline laiem lähenemisviis võimaldab kohtul teatud teemade puhul ära märkida üleeuroopalisi suundumusi.[6](#)

Tervishoiuteenuste kättesaadavuse ja kvaliteediga seotud vaidlustes on Euroopa Inimõiguste Kohus pidevalt rõhutanud, et riigi kohustus on tagada tervishoiusüsteemi kui terviku toimimine, kasutades selleks õiguslikku reguleerimist.[7](#) Euroopa Inimõiguste Kohus on selgitanud, et õigust elule sätestavast artiklist 2 tuleneb riikidele kohustus kehtestada nii avalik-õiguslikele kui ka erahaiglatele normid, mis kohustavad haiglaid rakendama meetmeid patsientide elu kaitseks.[8](#) Riik peab tagama õigusliku raamistiku patsiendilt tervishoiuteenuse osutamiseks teavitatud nõusoleku saamiseks ning tervishoiuteenuse osutamine ilma sellise nõusolekuta on samuti raviviga.[9](#) See tähendab, et riik vastutab Euroopa Inimõiguste Kohtu ees konventsiooni rikkumise eest vaid juhul, kui riik on teinud tervishoiu korraldamises süsteemse vea. Kui riik on omalt poolt kehtestanud tervishoiuteenuse osutamiseks kõrged kvaliteedistandardid, ei saa üksiku tervishoiutöötaja raviviga või ebapiisavat koostööd tervishoiutöötajate vahel pidada riigi rikkumiseks mõne konventsioonis sätestatud õiguse, näiteks õiguse elule kaitsmisel.[10](#)

Tervishoiuteenuste kättesaadavust ja kvaliteeti puudutavatest Euroopa Inimõiguste Kohtu lahenditest (eelkõige Sentürk vs. Türgi) võib järeldada, et riik peab tagama igale inimesele, kes eluohtlikus seisundis haiglasse pöördub, tema elu päästmiseks vajaliku erakorralise meditsiinilise abi.[11](#) Sentürk vs. Türgi juhtumis tuvastas Euroopa Inimõiguste Kohus, et patsiendi, proua Sentürki surma ei põhjustanud mitte üksnes konkreetsete tervishoiutöötajate ravivead, vaid ka elupäästva erakorralise meditsiinilise abi osutamata jätmine selle tõttu, et patsient ei suutnud teha haiglale ettemaksu.[12](#) Türgi riigile heitis kohus ette seda, et riigi õigusnormistikus ei olnud sätteid, mis oleks hoidnud ära taolise juhtumi kordumise ning et riigisisestest uurimismaterjalidest ei selgunud, mida oleks arstidel tulnud teha sellises meditsiinilises hädaolukorras, kus patsient ei suuda tervishoiuteenuse eest tasuda.[13](#) Seega tõi juhtum esile süsteemse puuduse riigi tervishoiukorralduses.

Ravimisel tehakse vigu ka kõige paremini korraldatud tervishoiusüsteemis, kuna inimlikku eksimust ei ole võimalik täielikult ära hoida. Vigadest õppimiseks ja patsiendi või tema lähedaste õiglustunde taastamiseks on vaja patsiendi surma või tervisekahjustusega lõppenud juhtumeid uurida põhjalikult ja erapooletult. Euroopa Inimõiguste Kohus on tõlgendanud patsiendi surmaga lõppenud juhtumeid käsitledes artiklit 2 nii, et riik peab tagama tõhusa ja sõltumatu õigusemõistmise, mis võimaldab välja selgitada patsiendi surma põhjuse ning et süüdlased peaksid selle eest vastutama.[14](#) Seega peab riik peale õigusraamistiku loomise jälgima ka seda, et reegleid järgitaks ning et reeglite rikkumisele järgneks karistus. Kohus hindab ravivea juhtumites seetõttu ka ravivea hilisema menetlemise adekvaatsust ning võtab vastutusele riigid, kus juhtumi uurimine on aastaid veninud või kus patsiendi lähedastel ei ole olnud võimalik teada saada, mis tegelikult juhtus.[15](#)

Loote surmaga lõppenud ravivea juhtumites on kaebajad Euroopa Inimõiguste Kohtu ette seadnud küsimuse loote eluõiguse rikkumise kohta. Kohus jäi lahendis Vo vs. Prantsusmaa avaldatud seisukoha juurde, et kuivõrd Euroopas puudub nii teaduslik kui ka õiguslik konsensus iseseisva elu algushetke suhtes, on riikidel avar kaalutlusruum otsustamiseks, mis hetkest algab loote õigus elule.[16](#) Olukordades, kus ravivea tõttu on surnud nii ema kui ka loode, on Euroopa Inimõiguste Kohus märkinud, et loote õigused on vahetult seotud ema õigustega ning kuna loote elu sõltus tema emale osutatud abist, ei ole vajalik loote eluõiguse rikkumist analüüsida eraldi tema ema eluõigusest.[17](#)

Õigust elule kaitsva artikli 2 alusel on Euroopa Inimõiguste Kohtule esitatud kaebusi ka seoses sooviga otsustada enda elu lõpetamise üle ja saada selleks riigilt abi.[18](#)

Juhtumis *Pretty vs. Ühendkuningriik* väitis ravimatult haige ja kaelast saadik halvatud proua Pretty, et õigus elule hõlmab ka õigust kontrollida enda suremise viisi ja seega õigust enesetapule. Kuna ta ei olnud suuteline ise enesetappu sooritama, taotles ta Ühendkuningriigi ametivõimudelt kinnitust, et riik tema abikaasat selle teo tegemisel tema abistamise eest ei süüdistaks. Sellist kinnitust riigi õigussüsteem ei andnud ning Euroopa Inimõiguste Kohus ei leidnud selles ka rikkumist. Kohus leidis vastupidiselt, et õigust elule ei saa tõlgendada õigusena surra ning samuti ei saa õigusest elule tuletada ühelgi juhul inimese enesemääramisõigust tema valikus elamise asemel surra, ei kolmanda isiku käe läbi ega riigi abiga.¹⁹

Laste vaksineerimiskohustuse kohta on Euroopa Inimõiguste Kohus juhtumis *Vavříčka vs. Tšehhi* leidnud, et Tšehhis kehtiv kohustus lapsi teatud haiguste vastu vaksineerida ei ületa riigi kaalutlusruumi piire ega riiva õigust eraelule ebaproportsionaalselt.²⁰ Tšehhi riigil on õigus vaksineerimiskohustust rikkunud lapsevanemat trahvida ning koolieelsed lasteasutused tohivad vastu võtta ainult vaksineeritud, muul moel immuunsuse saavutanud lapsi või lapsi, kellele vaksineerimine on tervislikel põhjustel vastunäidustatud.²¹ Kohus rõhutas, et inimest ei tohi vastu tema enda tahtmist vaksineerima sundida.²² Ehkki juhtumil ei olnud mingit seost Covid-19 pandeemiaga, annab lahend vihje sellele, et riikidel on lai kaalutusõigus vaksineerimiskohustuse kui tervishoiu seisukohalt tõhusa meetme rakendamiseks.

Lisaks eeltoodud terviseetemadele on Euroopa Inimõiguste Kohus oma lahendites käsitlenud kinnipeetavatele vajaliku arstiabi osutamist, ebaseaduslikult riiki sisenenud inimeste väljasaatmisel nende ravivajadustega arvestamist, kaitset tervist ohustavate keskkonnategurite eest, nagu müra ja reostus, terviseandmete kaitset, HIV-positiivsete inimeste diskrimineerimist töösuhtes, psüühiliselt haigete inimeste tahtevastaseltselt kinnipidamise tingimusi, kunstlikku viljastamist ja surrogaatlust.²³

- ¹ European Court of Human Rights. Thematic Report. Health-related issues in the case-law of the European Court of Human Rights 2015, lk 4. – https://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_health.pdf (29.11.2021).
- ²EIK, 23373/03, *Biriuk vs. Leedu*, 25.11. 2008.
- ³EIK, 53924/00, *Vo vs. Prantsusmaa*, 08.07.2004; EIK, 61827/00, *Glass vs. Ühendkuningriik*, 09.03.2004.
- ⁴EIK, 30562/04 ja 30566/04, *S. ja Marper vs. Ühendkuningriik*, 04.12.2008.
- ⁵EIK, 56550/00, *Molka vs. Poola*, 11.04.2006.

- [6](#)European Court of Human Rights. Thematic Report. Health-related issues in the case-law of the European Court of Human Rights 2015, lk 4. – https://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_health.pdf (29.11.2021).
- [7](#)EIK, 56080/13, Lopes de Sousa Fernandes vs. Portugal, 19.12.2017; EIK, 40448/06, Aydogdu vs. Türki, 30.08.2016; EIK, 75725/01, Trocellier vs. Prantsusmaa 05.10.2006.
- [8](#)EIK, 32967/96, Calvelli ja Ciglio vs. Itaalia, 17.01.2002, p 49; EIK, 59548/00, Dodov vs. Bulgaaria, 17.01.2008, p 80.
- [9](#)EIK, Trocellier vs. Prantsusmaa; EIK, 31675/04, Codarcea vs. Rumeenia, 02.06.2009; EIK, 8759/05, Csoma vs. Rumeenia, 15.01.2013; EIK, 18968/07, V. C. vs. Slovakkia, 08.11.2011; EIK, Glass vs. Ühendkuningriik.
- [10](#)EIK, 11562/05, Byrzykowski vs. Poola, 27.06.2006, p 104.
- [11](#)EIK, 13423/09, Sentürk vs. Türki, 09.04.2013, p 97; EIK, Lopes de Sousa Fernandes vs. Portugal; EIK, 25781/94, Küpros vs. Türki, 10.05.2001; EIK, 65653/01, Nitecki vs. Poola, 21.03.2002; EIK, 4864/05, Oyal vs. Türki, 23.03.2010.
- [12](#)EIK, Sentürk vs. Türki, p 90.
- [13](#)ibidem, p 96.
- [14](#)European Court of Human Rights. Thematic Report. Health-related issues in the case-law of the European Court of Human Rights 2015, lk 4. – https://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_health.pdf (29.11.2021); EIK, 71463/01, Šilih vs. Sloveenia, 09.04.2009; EIK, Dodov vs. Bulgaaria; EIK, Oyal vs. Türki; EIK, Sentürk vs. Türki.
- [15](#)ibidem.
- [16](#)EIK, Sentürk vs. Türki, p 107; EIK, Vo vs. Prantsusmaa.
- [17](#)EIK, Vo vs. Prantsusmaa; EIK, 25579/05, A, B ja C vs. Iirimaa, 16.12.2010.
- [18](#)EIK, 2346/02, Pretty vs. Ühendkuningriik, 29.04.2002; EIK, 31322/07, Haas vs. Šveits, 20.01.2011.
- [19](#)EIK, Pretty vs. Ühendkuningriik, p 39.
- [20](#)EIK, 47621/13 jt, Vavříčka jt. vs. Tšehhi, 08.04.2021.
- [21](#)ibidem, p-d 15 ja 17.
- [22](#)ibidem, p 276.
- [23](#)Ülevaade nendel teemadel kuni 2015. aastani avaldatud lahenditest on leitav EIK-i tervisega seotud lahendite raportist. – European Court of Human Rights. Thematic Report. Health-related issues in the case-law of the European Court of Human Rights 2015. – https://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_health.pdf (29.11.2021).